

על מה דיברו רות ונעמי:
 חוה עצינויהלוי מדובבת את התנ"ך
 יהודית רותם. 2

|| ספרות עברית ||

רות, השמיעי קול

על הנשים התנ"כיות בספריה של חוה עצינויהלוי אי אפשר לומר רק "ותהר ותלד", ותהר ותלד". הנשים שלה חזקות, אמיצות, עצמאיות – ממש כמו רות המואבייה, גיבורת הרומן "אל אשר תלכי"

אל אשר תלכי

חוה עצינויהלוי. הוצאת אריה ניר, 284 עמ', שקלים 98

יהודית רותם

מרחק עצום ורב מפריד בין כתיבה אקדמית הנדרשת לעמוד בכללים נוקים שים לבין כתיבה ספרותית המעניקה מרחב וחופש לדמיון ולרגש. בכתיבתה התנ"כית ניכר הידע שרכשה בניתוח מערכות שלטוניות, מעמדות חברתיים וחיי הכלכלה אז.

שלא כמורת בית יעקב המרביצה בתלמידותיה כעין שקר מוסכם, מקור דש, עצינויהלוי אינה מתחמקת מקול הלב ומקול הגוף. הגם שהיא אשה רתית, שעשתה את הקריירה האקדמית שלה באוניברסיטת בר אילן, היא כותבת את ספריה התנ"כיים ביד בטוחה וללא חשש. ב"אל אשר תלכי", כמו ספריה האחרים, הוא ספר עז יצרים, שמעמיד את הטבע במרכזו: את טבע הארץ המתוארת בצבעים עים חמים, ואת הטבע האנושי. גיבוריו אינם מכחישים את חשיהם ומזכירים לקוראים שהתקופה שבה חיו ופעלו היא קדם-הלכית וקדם-נוצרית. השנאה לגוף שהטיפה לה הנצרות החל מאוגוסטינוס במאה הרביעית ואילך, והתייחסותה המתעבת את "החטא הקדמון" חילחלו לעולם ההלכה היהודי. אמנם תקופת התנ"ך אינה מציאות מתוקנת, שוויונית ואוהדת נשים, אך אין בה מרוח האסקיטיוס המחמיר, המריר נשים, שממשיכה לנשוב בעולם החרדי בן זמננו.

מגילת רות, שעתידה להיקרא בחג השבועות, היא לכאורה יצירה פסטורלית, שלוהה כמו ערדי הצאן והבקר על מדרונות הרי יהודה, שאת תנובתם נוהגים לאכול בחג הלבן. כמו מגילת אסתר, שמתירה חללי מירע מתסכי לים (מה קרה לאסתר אחרי שהצילה את העם היהודי? האם נשארה בארמון עם אחשוורוש או חזרה לבית מרדכי?), גם קריאה "נקייה" במגילת רות מעוררת שאלות לא פתורות: מה פירוש השמות מחלון, כליון ופלוגי אלמוני, ומי הוא אותו פלוגי אלמוני? ומדוע סירב לשאת את רות? על בסיס העלילה הגלויה והמרומזת טווה המספרת סיפור חדש, כפול, ומעניקה פירוש מקורי לסיפור המגילה, בלי לסטות מרוח התנ"ך.

"אל אשר תלכי" מגשר על פעך הדורות העצום ומקעקע את הסטיגמה שהוטבעה בנשים התנ"כיות, כאילו חיייהן ותשוקתן מוכלים במלים "ותהר ותלד, ותהר ותלד" (בניס). גיבורות הספר אינן יושבות באפס מעשה ומחכות לגבר שיקבע את גורלן. הן חזקות, אמיצות, בעלות רצון עצמאי, הפועלות במציאות של זמנן וממאנות להיות קורבן. כשהן מקימות את עצמן מהריסות, הן אוהות גם בנשק המניפולציה והיצר (נעמי המשלחת את רות אל בועז). מי מאיתנו היתה נמנעת מכך?

יותר מכל דבר אחר מעניקה עצינויהלוי בספרה "אל אשר תלכי" קול לנשים התנ"כיות השתוקות, לגיבורות הכדויות החל כך אמיתיות, כמו אסנת ועדה ופנינה. אפילו רות ונעמי, המופיעות במגילה, מותירות אחריהן שתיקות השואפות להתמלא במלים. אנחנו שומות את אנחותיהן של אחיותינו הרחוקות, אנחנו מדמיינות באוזני רוחנו את קולותיהן שלא הגיעו אל הכתב, ואנחנו מנסות, בעזרתן של כותבות כחיה עצינויהלוי, לשחזר את תהליך ההשקפה, להקשיב לקולות הרמומים ולהבין כיצד נאלם קולן.

עדי נס, "רות ונעמי מלקטות" (קטע), 2006. לשמוע את אנחותיהן

הספר מפיח חיים בדמותה של רות המואבייה, "אמה של מלכות", הגיורת הנודעת מכולן, זו שכנראה לא היתה מתקבלת היום אל חיקו של העם היהודי אלא לאחר מסכת ארוכה של דרישות והשפלות

רים ומחזאים הפונים לסוגה זו נתקלים במעקשי כתיבה רבים ונוחלים מפחי נפש בנסותם לחשוף את החלק הסמוי מן העין: איך התנהלו חיי היומיום בתקופה המסופרת, איך דיברו? על מה דיברו? מה אכלו? איך נסעו? איך התר? פאז? ככל שמתגלים פרטים נוספים על אלה הידועים, מתעקשים פרטים אחרים להישאר חבוים בין קפלי העבר. ב"אל אשר תלכי" מצליחה עצינויהלוי להתגבר על הקשיים ולהחיות עולם עבר על פרטיו היומיומיים, הטריטוריאליים והטקסיים כאחד, והיא עושה זאת במעשה רוקם מהימן של ידע היסטורי ודמיון עשיר, ובשזירה לשונית של פסוקים תנ"כיים ידועים לתוך יצירתה המקורית. עצינויהלוי היא פרופסור (אמרי) סוס) רבת מוניטין בעולם בתחום הסר ציולוגיה הפוליטית. בספריה ובמאמריה הרבים התרכזה באליטות, במנהיגים ובהשפעתם על השלטון בארצותיהם.

אותה דמות כריזמטית וייצרית שאין גבול לתשוקותיה, המופיעה ב"אל אשר תלכי" כצעיר רב פנים, משורר, אוהב ומלך שואף שלטון. בשום פנים הוא אינו קדוש ללא רבב, שאת תדמיתו המוסרית מתאמצים חז"ל לשקם. עצינויהלוי מתריסה בספריה נגד הפרשנויות המאוחרות של התנ"ך, שמעירות יותר על עמדותיהם של המפרשים מאשר על המקורות הכתובים. ספרה "אל אשר תלכי", המצטרף אל ספריה הקודמים, מפיח חיים בדמותה של רות המואבייה, "אמה של מלכות", הגיורת הנודעת מכולן, זו שכנראה לא היתה מתקבלת היום אל חיקו של העם היהודי אלא לאחר מסכת ארוכה של דרישות והשפלות. למי שלא התנסה בכתיבת רומנים היסטוריים, נרמה שהמשימה קלה. אחרי הכל, הסיפור והדמויות קיימים – לפחות החלק הידוע, הנראה לעין, אולם סופי

וחה של המורה גיטה קצרה לסיים את פרק י"א בשמואל ב'. היא לא התעכבה על הפירושים, כדרכה תמיד, ולא נתנה שיעורי בית. זה היה פרק מביך ובעייתי, רחוק מכל מה שמחנכת בבית הספר החרדי די לבנות "בית יעקב" אמורה ללמד: האשה הרוחצת על גג ביתה לעת ערב והיא טובת מראה עד מאוד, המלך הצופה בה מתחקה אחריה ולוקח אותה לביתו, האשה המודיעה למלך על הריונה והכי על המרומה, הנשלח אל המלחמה ולא שב ממנה. תלמידות כיתה ו' הגניבו מבטים סמוקים זו בזו וציחקו. הפועל "שכב עם" בהטיותיו השונות הפחיד אותן וגם הסעיר. המורה המשיכה לפרק הבא והסיכרה במהירות את משל כבשת הרש. למשמע הצלצול הכריזה: "בנות זכורנה! חז"ל אומרים, כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה". התלמידות התפזרו בחצר כלהקת ציפורים, ורק ילדה אחת ניגשה למורה ושאלה: "איך חז"ל יכולים לומר כך, הרי דוד אמר בעצמו, 'חטאתי לה'?" "אם חז"ל אומרים, אז הם צודקים", ענתה המורה, "מה, את יותר חכמה מהחכמים?"

הילדה בת העשר – שהייתי אני – ניסתה לגשר בין הבנתה הילדותית התמימה לבין נפתלות הפירושים של "הגדולים". בהרגשתה היה התנ"ך יציר רה ספרותית שגיבוריה אנושיים. המורה שיוותה לתנ"ך קדושה והעלתה את גיבוריו למעלת מלאכים. אבל התנ"ך אינו רק ספר הספרים, הוא גם ספר של סופרים. בניגוד לאפוסים הקלאסיים היווניים רחבי העלילה ומשופעי הפרטים, מתאפיינת התנ"ך בתמציתיות כמעט צייקנית, בקיצור מחושב.

אותו מעט המחזיק את המרובה אתגר סופרים כמו תומאס מאן, ג'וזף הלר, משה שמיר ואחרים. הסודות, החללים הריקים, ממשיכים לשאוב אליהם סופרים, משוררים ומחזאים מודרניים, אולם מי שהחל בכך היו הדרישנים הגדולים, שמדרשיהם המקובצים יחדיו (מרדכי רבא, ילקוט שמעוני ועוד) מילאו בהעזה רבה את פערי המידע שביקשו השלמה. מי שגרלו על לימוד המקורות התנ"כיים בשילוב הקאנון המדרשי העצום מתקשים לקרוא את הכתוב "בעירומו", ואינם יכולים, ואף אינם רשאים, להתייחס אליו כאל הרחיבות ספרותיות של כותבים ברוכי כישירון, ידועי התבוננות, הסקת מסקנות ואינטואיציה, שכן מדרשים אלה קיבלו עם הזמן חותם של אמת קדושה ובלתי ניתנת לערעור.

נראה שחיה עצינויהלוי, שספי רה "אל אשר תלכי" הופיע זה עתה, הולכת בדרך משלה. ספריה ("אשת לפידות", "אפר על ראשה" ולו שתי נשים", ועוד) מצטברים לכדי מפעל תנ"כי מרשים, נועז ועם זאת מעודן כסגנונו. הם גם מקיימים זיקות הרדיות בינם לבין עצמם: פנינה אשת אלקנה מ"ולו שתי נשים" מופיעה ב"אל אשר תלכי" כסבתא ודודה שבעת ימים, אך אישיותה, הצעירה והבוגרת, אינה מאבדת מלכידותה. דוד המלך, גיבור "אפר על ראשה" (סיפור אונס תמר), הוא

"מתי תבוא אלי", ספרה האחרון של יהודית רותם, ראה אור בהוצאת כנרת, זמורה ביתן